

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТІВ В АНАЛІЗІ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ І РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ КОГНІТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

У статті визначені концепти грошових розрахунків підприємства, розкрито їх сутність та значення для аналізу грошових потоків та розрахунків на основі когнітивного моделювання.

Ключові слова: когнітивне моделювання, модель аналізу грошових потоків та розрахунків, концепт, причинно-наслідкові зв'язки.

Аналіз показників діяльності підприємства забезпечує користувачів інформацією про стан фінансового забезпечення, напрями розвитку, перспективи господарювання. Управління суб'єктом господарювання безпосередньо залежить від показників аналізу. Для підвищення результативності аналізу грошових потоків та розрахунків, як таких, що беруть участь у всіх сферах діяльності підприємства, доцільно застосовувати економіко-математичне моделювання. Останнє є потужним сучасним засобом, що знаходить застосування в розробці засад економічної теорії, аналізі економічних процесів, зокрема виявленні їхніх причинно-наслідкових зв'язків, суттєвих факторів впливу, істотних особливостей тощо. Застосування економіко-математичного моделювання дозволяє передати за допомогою математичних закономірностей змістовий характер об'єкта дослідження.

Дослідження грошових потоків та розрахунків підприємства як єдиної системи має враховувати її складний характер, що визначається великою кількістю складових елементів та факторів впливу як зовнішніх, так і внутрішніх, як злічених, так і незлічених, а також різноманітну природу зв'язків між ними.

Метою статті є визначення факторів впливу на рух грошового потоку, розкриття їх значення, що забезпечує ефективне функціонування системи управління підприємством.

Серед відомих науковців, роботи яких присвячені розвитку теорії та практики економічного аналізу грошових потоків та розрахунків, зокрема моделюванню, варто назвати таких, як: Р. Аксельрод, М. Баканов, В. Головки, Д. Коростелев, Б. Коско, Г. Купалова, Є. Мних, Г. Савицька, А. Шермет та інших [1-8]. Проте на сучасних підприємствах на здійснення грошових розрахунків впливає низка факторів, які, на нашу думку, необхідно враховувати.

Розробка будь-якої моделі починається з визначення її структурних елементів. Дослідження системи грошових розрахунків підприємства засобами економіко-математичного моделювання має на меті аналіз структури цієї системи, особливостей її поведінки та їхній докладний опис. Такий аналіз є необхідною умовою виявлення проблемних ситуацій, реальних та потенційних, їхніх причин і, відповідно, є основою для розробки ефективних керуючих впливів на систему – управлінських рішень. Практичне

використання моделювання передбачає розробку заходів забезпечення оптимізації розрахунків підприємства, а саме – побудову ефективного алгоритму розрахунків підприємства. Побудова достовірної моделі таких складних слабкоструктурованих систем є досить проблематичною і вимагає застосування адекватних засобів моделювання. Одним із таких засобів, що набув широкого вжитку, є когнітивне моделювання. В основу запропонованого когнітивного підходу покладено використання знань і суб'єктивних уявлень експертів щодо досліджуваного об'єкту. Знання експертів часто бувають нечіткими, неповними, суперечливими. Тому виникає потреба в їхній структуризації та формалізації у вигляді моделі.

Методика структуризації ситуації у когнітивному моделюванні передбачає представлення бачення експерта у вигляді сукупності факторів (концептів) та множини причинно-наслідкових зв'язків між ними.

Відображенням моделі досліджуваної системи є когнітивна карта у вигляді орієнтований графа (орграфу), вершинами якого є концепти предметної області, а дугами – зв'язки між ними.

Концептуальна модель $\langle F, L \rangle$ дає можливість наочно зобразити концепти, їх взаємозв'язки, окреслити предметну область у вигляді системи окремих елементів (концептів), їх зв'язків. F - множина усіх концептів моделі, L - їх зв'язки.

До зовнішніх можна зарахувати всі концепти, які мають зовнішній вплив на систему грошових розрахунків підприємства:

- політична ситуація в державі й світі;
- законодавчі обмеження щодо грошових розрахунків підприємств;
- конкуренція;
- маркетингові дослідження;
- сезонність виробництва та реалізації товару;
- платоспроможність покупців;
- правила оподаткування;
- лояльність клієнтів;
- наявність цільового фінансування;
- доступність кредитів;
- стратегія підприємства на ринку;
- професійні здібності керівництва.

Внутрішні концепти мають вплив на грошові розрахунки безпосередньо з середини процесу, їх

можна поділити на концепти надходження грошових коштів:

- дохід від реалізації товарів, робіт, послуг;
- аванси отримані;
- кредити;
- страхові відшкодування;
- пені, штрафи, неустойки;
- реалізація валюти;
- роялті, комісійні;
- доходи майбутніх періодів;
- амортизація;
- поворотна фінансова допомога.

Також до внутрішніх концептів належать концепти вибуття грошових коштів на підприємстві:

- придбання матеріалів, сировини, робіт, послуг;
- оплата праці найманих працівників
- сплата податків та зборів;
- аванси виплачені;
- повернення кредитів та їх відсотків;
- витрати майбутніх періодів;
- повернення поворотної фінансової допомоги;
- пені, штрафи, неустойки.

Важливим етапом дослідження є опис характеристики кожного з концептів, дій, які вони спричиняють, цілей їх застосування, подій, що провокують, а також визначення ступеня впливу між кожною парою концепту.

Політична ситуація в державі і в світі є зовнішнім концептом, при зміні якого відбувається вплив на діяльність суб'єкта господарювання. При погіршенні посилюється негативний вплив на розрахунки підприємства, що може призвести до банкрутства підприємства.

Суть впливу концепту законодавчих обмежень щодо грошових розрахунків підприємств полягає у тому, що держава здійснює регуляторне обмеження на розрахунки між контрагентами господарської діяльності з метою визначення та дотримання фінансової дисципліни при розрахунках підприємств, контролю за фінансовими операціями на рівні держави та підприємства.

Концепт конкуренції визначає, наскільки стійка політика грошових розрахунків підприємства відносно умов ринку. Характеризує аналіз стану та динаміки зміни платоспроможності, грошового обороту тощо.

Сезонність виробництва та реалізації товару - це концепт, який зустрічається при виробництві та реалізації товарів, робіт, послуг, які мають сезонний характер. Пояснює активне витрачання чи надходження грошових коштів підприємства саме у відповідний період.

Платоспроможність покупців свідчить про наявність грошових коштів у певний проміжок часу для погашення своїх фінансових зобов'язань. Платоспроможність тісно пов'язана з ліквідністю підприємства, тому для її визначення також варто порівняти актив та пасив балансу. Найважливішими аспектами платоспроможності є визначення терміну перетворення фінансових ресурсів у грошові кошти та вартість, за яку актив буде проданий. Цей концепт першочергово розглядається при укладанні договірних угод між контрагентами.

Правила оподаткування передбачають вилучення

частини коштів у суб'єктів господарювання у вигляді податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які потім надходять до розпорядження держави. З прийняттям Податкового Кодексу України діяльність багатьох підприємств зазнала докорінних змін, які мають свої переваги та недоліки у діяльності суб'єктів господарювання. Оскільки підприємства зацікавлені у зменшенні податкового навантаження, то важливим є виокремлення негативного впливу податкової системи на господарську діяльність та вироблення стратегії оптимальних грошових розрахунків підприємств.

Під концептом «лояльність клієнтів» розуміють сукупність чинників, які впливають позитивно на взаємозв'язок між виконавцем робіт та замовником, між виробником та покупцем, тобто між контрагентами. До них можна назвати: задоволення потреб покупця, приємне враження від обслуговування, якість послуг та продукції, термін виконання замовлення, система знижок для постійних покупців, гарантування якості, фактичне дотримання умов договору. Усі перелічені чинники впливають на діяльність підприємства, а особливо на дохід. Грошові кошти будуть надходити на рахунок підприємства чи в касу (за кількістю, за часом) залежно від того, яку репутацію напрацював суб'єкт господарювання.

Як концепт системи грошових розрахунків, можна навести наявність цільового фінансування, яке збільшує надходження грошових коштів на підприємстві, витрачання яких можливе лише на відповідні потреби. Кошти з бюджету потребують відмінної фінансової дисципліни, порушення якої карається законодавством.

Для успішної діяльності підприємства в умовах сучасної ринкової економіки, необхідно звертати увагу на концепт стратегії підприємства на ринку. Для цього необхідно відслідковувати поведінкові зміни ринку та самого підприємства на різних стадіях розвитку. Виходячи з цього, необхідно також здійснювати корективи в політиці грошових розрахунків підприємства, залежно від того, яку стратегію обрано, яка стадія життєвого циклу та умови ринку.

Концепт «професійні здібності керівництва» важливий тим, що в управлінні підприємством не останню роль відіграє людський фактор. Досить актуальним є питання компетенції, професіоналізму управлінців, яке вимагає бути обізнаним у етапах виробництва, вміння вирішувати конфліктні ситуації, розподіляти ресурси підприємства та визначати пріоритети при здійсненні грошових розрахунків з контрагентами.

Умови кредитної політики для підприємства дають можливість залучати позикові кошти для використання їх в операційній діяльності. Кошти можуть бути вкладені в розширення виробництва товарів, робіт, послуг, закупівлю сировини та матеріалів тощо. Але при такій послугі необхідно сплачувати відсоток за користування кредитом. Значна кількість банківських структур, які пропонують кредити за різними умовами, спонукає суб'єктів господарської діяльності обирати вигідні для них умови серед запропонованих. Якщо умови сприятливі, то підприємство легко повертатиме кредит та відсотки, отримуючи дохід від розміщення залучених коштів.

Дохід від реалізації товарів, робіт, послуг як

концепт визначається основним джерелом надходження коштів на підприємство, яке вимірюється вартістю реалізації.

Під концептом «аванси отримані» розуміють суму коштів, одержаних під поставку матеріальних цінностей або під виконання робіт, а також суми попередньої оплати покупцями і замовниками рахунків постачальника за продукцію і виконані роботи.

Сума коштів, отриманих у кредит згідно з договором кредитування, є джерелом надходження грошових коштів на підприємство, а отже, концептом системи грошових розрахунків.

До страхових відшкодувань зараховують кошти, отримані внаслідок відшкодування страхових випадків, завданих збитків.

Сума коштів, отриманих за порушення договірних господарських умов, які можуть стягуватися в судовому порядку, зазначаються як концепт «штрафи, пені, неустойки». Вони можуть належати як до джерел надходження, так і вибуття грошових коштів підприємства.

Джерелом внутрішнього надходження грошових коштів є реалізація валюти, що зараховується у вигляді суми коштів від продажу іноземної валюти, курсової різниці.

До концепту «роялті, комісійні» відноситься сума коштів, яка надійшла за право користування активами інтелектуальної власності, технічними винаходами, творами мистецтва, плата за послугу або проведення операції у вигляді відсотка від ціни угоди або фіксованої суми.

Під доходами майбутніх періодів зазначають кошти, одержані як авансові платежі за здані в оренду основні засоби та інші необоротні активи (авансові орендні платежі), передплату газет, журналів, періодичних та довідкових видань, виручка за вантажні перевезення, від продажу квитків транспортних і театральньо-видовищних підприємств, абонементна плата за користування засобами зв'язку тощо.

Концепт «поворотна фінансова допомога» визначає кошти, що надійшли платнику податків у користування за договором, який не передбачає нарахування процентів або надання інших видів компенсацій у вигляді плати за користування такими коштами, та є обов'язковими до повернення. Також поворотна фінансова допомога у визначені договором часові межі має бути сплачена, що відобразить рух вибуття грошових коштів підприємства.

Вартість робіт, товарів і послуг, придбаних для забезпечення операційної діяльності підприємства є концептом, що належить до вибуття грошових коштів.

Оплата праці найманих працівників - це винагорода у грошовій та натуральній формі (оцінена у грошовому вираженні), яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за роботу, виконану у звітному періоді [148]. Концепт має негативний вплив на рух грошових коштів у зв'язку зі зменшенням нагромаджених доходів, при здійсненні виплат.

«Сплата податків та зборів» - концепт, який зменшує активи підприємства як обов'язкові платежі, що перераховуються до бюджету і державних цільових фондів підприємствами у порядку і на умовах, визначених законодавчими актами.

Концепт «аванси видані» також має вплив на

зменшення грошових коштів або інших матеріальних цінностей, які передаються в рахунок виконання договірних зобов'язань.

Ще одним негативним явищем у русі грошових коштів підприємства є витрати майбутніх періодів. Назву вони мають таку завдяки тому, що грошові кошти сплачуються у теперішньому часі, а економічні вигоди отримуватимуться у майбутньому. Наприклад, витрачені грошові кошти на пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; передплата газет, журналів, періодичних та довідкових видань.

Таким чином, урахування факторів впливу на грошові розрахунки підприємства, розкриття їх сутності та значення виступає основою аналізу та дає можливість перейти до наступного етапу - побудови моделі грошових розрахунків, яка відобразить взаємозв'язок усіх її елементів, вказуватиме на ступінь впливу факторів та сприятиме прийняттю на її основі ефективного управлінського рішення.

Список літератури

1. Axelrod, R. *The Structure of Decision: Cognitive Maps of Political Elites*. – Princeton. University Press, 1976
2. Баканов, М. И. *Теория экономического анализа* / М. И. Баканов, М. В. Мельник, А. Д. Шеремет / - 5-е изд., перераб. и доп. - М.: Финансы и статистика, 2005. - 536 с.
3. Головки, В. І. *Економічний аналіз: підручник* / В. І. Головки - К.: ТзОВ „Курс“, 2008. - 280 с.
4. Коростелев, Д. А. *Система поддержки принятия решений на основе нечетких когнитивных моделей «ИГЛА»* / Д. А. Коростелев, Д. Г. Лагерева, А. Г. Подвесовский // *Одиннадцатая национальная конференция по искусственному интеллекту с международным участием КИИ-2008: Труды конференции. В 3-х т. Т. 3.* – М.: ЛЕНАНД, 2008. – С. 329-336.
5. Kosko, B. *Fuzzy Cognitive Maps* / B. Kosko // *International Journal of Man-Machine Studies*. – 1986. – Vol. 1. – P. 65-75
6. Купалова, Г. І. *Теория экономического анализа* / Г. І. Купалова. - К.: Знання, 2008. – 639 с.
7. Мних Є. В. *Аналіз і контроль в системі управління капіталом підприємства* / Є. В. Мних, А. Д. Бутко, О. Ю. Більшакова, Г. О. Кравченко, М. О. Никоневич [За ред. Є. В. Мниха]. – К.: КНТЕУ, 2005. – 230 с.
8. Савицька, Г. В. *Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібн.* / Г. В. Савицька. - К.: Знання, 2007. – 668 с.

РЕЗЮМЕ

Каценко Елена

Роль и значение концептов в анализе денежных потоков и расчетов предприятия на основе когнитивного моделирования

В статье определены концепты денежных расчетов предприятия, раскрыта их сущность и значение для анализа денежных потоков и расчетов на основе когнитивного моделирования.

RESUME

Kashchenko Olena

The role and importance of concepts in analyzing cash flows and calculations on the basis of cognitive modeling

In this article the concepts of cash payments company are considered. There have been revealed their essence and value for cash flow analysis and calculations based on cognitive modeling.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.